

Tizenötödik évfolyam.

1901.

12. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
1901.

Tartalom.

- Az örmény egyház ügyében! (képpel). — Simay Gergelytől.
Kámár-Katibá. — Halálának tiz éves fordulója alkalmából (képpel). — M. A.-tól.
Örmény irodalom az ötödik században. V. — Dr. Patrubány Lukáestól.
Melyik boldogabb? — Költői elbeszélés. — Második közl. — Kritsa Rózától.
Nyilatkozatok „Szamosújvár Monográfiájá”-ról. — Második közlemény.
A magyarhoni örmények ethnographiája. — Negyedik közlemény. Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Török testvériség.
Egyptomi tanulmányút.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

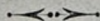
Az örmény nyelv és irodalom a budapesti egyetemen.
Szent-Gellért utódja.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Kiviteli kereskedelmünk Áfrikával.
Magyar czukor a világpiaczon.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Murát herczeg temetése.
Goluchovski Agenor gróf.
Európa az örményekért.
A „Budapesti Hirlap”.
A Havas ügynökség jelentése.

Tisztelt Olvasóinkhoz!

Az „Armenia” a jövő füzetével, mely 1902. január 1-én jelenik meg, — tizenhatodik évfolyamába lép. Ezután is az eddig követt jó irányban fogunk haladni. — Tisztelt Olvasóinkat kérjük, hogy előfizetéseiket megújítani és lapunkat ismerőseik körében terjesztetni sziveskedjenek.

Az „Armenia” előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér.

Szamosújvárt, 1901. decz. 1.

Az „Armenia” szerkesztője.

Az örmény egyház ügyében!

Simay Gergely képviselő beszéde (1871) a február 23-iki országos ülésben.

Simay Gergely.¹⁾

T. ház! Midőn az állam bizonyos közérdekű czélokra egy vagy más tekintetből szükségesnek tart javadalmazásban részesíteni, főleg három körülményt kell figyelembe vennie: a már létező törvényeket, a méltányosságot s a következetesség elvét.

Ha az egyházi czélokra szánt javadalmazás, miként úgy a miniszteri előterjesztésből, mint a mult évi tárgyalásokból is kitűnik, azon indokból vétetik fel a költségvetésbe, hogy a különböző egyházak ugynevezett kulturai missziójukat annál inkább teljesíthessék, akkor megvallom nem tudom esodálkozásom kifejezését visszatartani a felett, miként történik, hogy a javadalmazásra ajánlott többi egyházak között az azokkal törvényértelmében egyenjogú örmény szertartású egyház is nem fordul elő.

Soká gondolkoztam afelett: hol keressem ezen mellőzés okát, reáakadni azonban sehogy sem tudtam, s utoljára is be kellett érnem azon gondolattal: hogyan lehet okát találni annak, a minek tulajdonképpen oka nincs is.

Vagy talán minden egyháznak megvan a maga kulturai missziója, s csak ezen egyetlen egynek nincs, azt gondolom, hogy a törvényesített egyházak egyikére ily lealázó bélyeget sütni a legnagyobb méltatlanság volna.

Avagy talán minden egyház szegény, s csak ezen egyetlen egy nem az, úgy hiszem, hogy ez is a hihetlenségek közé tartozik, s a valósággal sem egyezik meg.

Ha jól emlékszem, két nézet nyilvánított e tárgyban a mult évi költségvetés alkalmával.

Egyik: Szlavy igen tisztelt jelenlegi miniszter úr részéről, ki az örmény-egyház tagjainak kedvező vagyoni állását hozta fel annak javadalmazása ellenében.

Másik: Tisza Kálmán igen tisztelt képviselő úr által, ki, ha emlékem nem csal, azt mondotta, hogy tudomása szerént az örmények a latin püspökség alatt álló római katolikusok.

A mi az elsőt illeti, nem tudom minő positiv adatokból merítette tisztelt miniszter úr az örményekre vonatkozó tudósítását, gyanitom azonban, hogy csupán csak puszta hírből következtetett azoknak általa oly rózsaszinben festett vagyoni állására; de én nagyobb bizonyossággal állíthatom, hogy ha bizonyos egyháznak legfőbb papjai évi 400, és káplánjai évi 100 frt fizetéssel díjaztatnak, miként az jelenleg az erdélyi örmény-egyháznál történik, ez állapot alig ha valami croesusi gazdaságról tesz tanúbizonyságot, különben

¹⁾ Fiatalabbkori arcképe.

legyen bár miként, ha e segélyezés államjavadalmazást képez, részletetni kell abból minden a törvény által egyenlően jogosított egyházat, egyébiránt is csak nem fogja elhithetni akarni valaki, hogy a felsorolt 6 egyház, melyek közül többeknek jövedelmes fekvő birtokaik is vannak, egytől egyik szegény, még kevésbbé azt, hogy az izraelita cultus tagjai, kik alapos tudat szerint az ország leggazdagabb osztályát képviselik, szintén szegények lennének; s mégis a föelvből kiindulva, nézetem szerént is igen helyesen e javadalmazásban részletetnek; de melyből természetesen az örmény szertartású egyház sem zárathatik ki, mert „parium par est ratio.“

A mi már Tisza Kálmán igen t. képviselő ur nézetét illeti, fájdalommal kell elismernem, hogy az erdélyi örmény szertartású egyház, nem ugyan de jure, hanem de facto még mindég a latin szertartású püspökség hatósága alatt áll, daczára, hogy hiveinek e hazában lett letelepedése alkalmával, s azután is 1672-től 1715-ig saját kebeléből önálló egyházi főnöke, felszentelt püspöke volt, s még inkább daczára az 1868-ik évi XLIII. törvényezikkeknek, mely az érdekelt egyháznak is teljes önkormányzati szabadságát, jog-egyenlőségét névszerint világos és határozott szavakban biztosítja; ezen egyház mai tényleges állása tehát annak úgy ősi jogával, történelmi multjával, mint saját törvényhozásunk által ezelőtt két évvel hozott és szentesített törvénnyel a legnagyobb ellen-
tétben van: akarom hinni s bizony is reméllem, hogy a magas kormány az igazságszeretet, de főleg a meghozott törvények végrehajtása iránti mulaszthatatlan kötelességének érzetétől áthatva, ezen abnormis helyzetnek megszüntetésével e nevezetes jogsérelmet már valahára orvosolni fogja, s a fennálló törvénynek gyakorlatilag is mielőbb érvényt szerezni nem késend; addig is azonban a létező jogtalanság teljességgel nem szolgálhat alapul arra, hogy az egy újjabbal tetéztessék; sem pedig akadályul arra, hogy a t. ház az idézett törvény értelmében egyenjogositott ezen, nem róm. catholica, miként igen t. Tisza Kálmán képviselő úr nyilvánította, hanem örmény szertartású kath. Egyház számára ép úgy, mint a vele egészen analog állású görög szertartású kath. egyház részére is történik, bizonyos javadalmazási összeget megszavazzon, és ezt annyival inkább, mert ezen egyház a különben is jogosulatlanul jelenleg még mindig fölötte álló latin püspökség dús jövedelmeiből vagy bármely más alapból egy fillérrel sem segélyeztetvén, egyedül lenne az egész országban arra kárhozható, hogy hivatását minden segély, minden javadalmazás nélkül betöltse s fenmaradását egészen magára hagyatva eszközölje.

Ha a t. ház bölcsesége minden egyházra nézve egyiránt azon elvet kívánja érvényre juttatni, hogy fentartása, mint bármely más egyletnél, egyedül hiveiknek buzgalmára legyen utalva, az előtt tisztelettel meghajlok, ellene semmi kifogásom; de mindaddig, míg a különböző egyházak czéljaira az állampénztárból javadal-

mazás és segély adatik, azon kívánatom jogosultságát, hogy é javadalmazásból és segélyből az erdélyi örmény szertartású egyház is, mint az általam idézett törvény értelmében a többiekkel teljesen egyenjogú, ki ne rekesztessék; azt hiszem, sem méltányossági, sem törvényes szempontból kétségbe vonni nem lehet; ide járul még az elvi következetesség is, mely minden téren, de főleg a törvényhozási működés terén szem elől egy perczre sem tévesztendő, ha azt akarjuk, hogy a nép kebelében a törvények iránti pietás és megnyugvás fokozatosan emelkedjék és teljesleg megszilárduljon.

Ezekből kiindulva bátor vagyok a t. házhoz a rendkívüli szükségleteknek „Egyházi czélokra“ vonatkozó rovataihoz egy módosítványt benyújtani, és pedig tekintve az országnak jelen kedvezőtlen pénzügyi állását ezen általam említett egyház részére csakis a javadalmazások minimumának: 5000 frtnak megszavazását kérni; vagy ha, miután módosítványom a költségvetésbe egy új tételnek fölvételét tartalmazza, azt a t. ház bővebb megfontolás alá kívánja venni, s e részben talán a szokottas mód szerint előbb a pénzügyi bizottság véleményét is meghallgatni, méltóztassék módosítványomat véleményezés végett azon bizottsághoz áttenni, s fölötte ezen vélemény beérkezéttel határozni.

Módosítványomat s kérésemet ismételve ajánlom a t. ház becses figyelmébe.

Kámár-Kátibá.

— Halálának tiz éves fordulónapja alkalmából. —

„Courrier de Londres et de l' Europe“
ezelőtt tiz évvel, 1891. okt. 23-án megjelent szá-
mában a következő gyászjelentést publikálta:

Egy hónappal Tennyson lordnak a halála után, a kit egész Anglia megsiratott, egész Örményország könnyeit ontotta legnagyobb lyrai költőjének, Kámár-Kátibának a ravatala fölött.

Pátkánián Ráfáel, a kit az irodalom általánosan a Kámár-Kátibá álnév alatt ismer, sept. 3-án, a Don melletti Náchicsévánban lehunyta szemeit, ugyanott, a hol 1830-ban, nov. 20-án először pillantotta meg a napvilágot.

Huszonnegy éves volt, midőn első kísérleteit tette az örmény irodalom terén. Csakhamar egész halmazával

a honfitársai által szenvedélyesen csodált lyrai költeményeknek gazdagította ezt az irodalmat, számos novellával, melyek igazi miniatúr-képei a keleti életnek, s satyricus művekkel, melyeknek élessége a damaskusi penge vágására emlékeztet. Életének utolsó éveiben szülővárosa egyik szak-

Pátkánián Ráfél.

iskolájának volt az igazgatója. Ennek az iskolának az aajtajára rávésette örmény nyelven ezt a mondást:

Pánug ezérkhê cshi muráh
(A dolgozó kéz nem koldul.)

A költészet olyan, mint a napfény, egyenlően árasztja fényét és melegét nagyokra és kicsinyekre. Az a szerep, a melyet Kámár-Kátibá szegény és elnyomott hazájában vitt, nem homályosul el ama jóval tündöklőbb szerep

mögött, a mely kortársának, Tennysonnak a hatalmas Angliában jutott osztályrészül. Mindkettőjüknek egyaránt sikerült megoldani azt a feladatot, mely lángelméjüknek abban a környezetben kínálkozott, a melyben születtek. Tennyson szabad, dicsőségére büszke, a tengerek s az emberiség egy negyed része fölött uralkodó hazát mondhatott a magáénak. Az ő feladata az volt, hogy küzdjön ama mercantil szellem ellen, a mely mindent elárasztással fenyeget, az önzés és ama szenvedélyek ellen, melyek megkeményítik a szívet; és sikerült is lelkesedést keltenie olvasóinak szívében az esemény cultusa iránt, feléleszteni bennök a szenvedő emberiségnek, a jámbor és lovagias eszméknek szeretetét. Kámár-Kátibá rabszolgaságban, ántik fénytől megfosztva, darabokra tépve, török, perzsa és orosz rabiga alatt nyögve találta hazáját. Feladata volt a rabszolgákban felkelteni mostani nyomorúságuk tudatát s egykori szabadságuk emlékezetét, egybehangzó érzéseket ébreszteni hármassal igá alatt szenvedő honfitársaiban, felfegyverezni őket le nem igazható bátorsággal s arra ösztönözni, hogy rázzák le a lánczaikat. S Kámár-Kátiba a magaslatán állott ennek a nehéz feladatnak.

Munkái közt első helyen állanak a lyrai költeményei, és pedig nemcsak azért, mert lendület és színgazdagság van bennök, mert igaz költészetet lehel minden soruk, hanem azért is, mert csaknem valamennyiben az örmény nép örömei és szenvedései jutnak művészi formában kifejezésre.

A midőn hazájáról dalol, csakhamar a mélabú hangjába csap át, a mely rendszerint azoknak a sajátja, a kik távol élnek a szülőföldjüktől, vagy pedig a politikai önállóság elvesztése esetében népük tovatűnt nagyságát siratják. Örményország természeti szépségeit valóban ragyogó ecsettel rajzolja Pátkánián s valósággal elragadja az olvasót az ország délvidéki pompájának vagy az Ararát fejedelmi méltóságának az ecsetelésével. A legutóbbi orosz-török háború alatt megjelent s a törökök ellen intézett „Szabad Dalai“ annyira megnyerték a Törökországban élő örmények tetszését, hogy alig néhány hónap alatt több mint nyolcezer példány kelt el belőlük.

Szátíráinak éle különösen a műveltebb örmény társaság ellen van irányozva, a mely meglehetősen könnyelműséggel kapkod az európai polgárosodásnak a felületességei után. Élesen kikel különösen a nők ellen, a kik csak a mulatságokat hajhászzák s a cifrázkodásban és költekezésben határt nem ismernek. Erősen ostromozza azokat a fiatal embereket is, a kik könnyelműen elprédálják a vagyont, melyet egyszerű jámbor atyáik a boltasztal mögött keserves munkával gyűjtöttek össze.

Történeti epost is irt Pátkánián, Mámigoni Vártán halálát, egy örmény hőst az ötödik századból. A hosszas és véres küzdelmekben, melyeket akkor Örményország a perzsák ellen nemcsak a szabadságáért, hanem a keresztény hitért is folytatott; elesett a hős Vártán is a tygmut-i ütközetben, a 451-ik évnek június 2-án. Nemes alakját több örmény költő és író versekben és drámákban örököltette meg.

Nem kevésbé termékeny volt Pátkánián az elbeszélő irodalom s a novella terén. A legelső helyen áll elbeszélései között a „Szomszédom“ (térácisz) és az „Elpusztult udvar“ (garádz ázbár), a melyekben igen typicus, az európai polgárosodás által még kevésbé érintett alakokat, az ó-örmény életből állit az olvasó elé. Lényegében véve köznapi alakokat, a melyek azonban egészen eredeti localis színezést viselnek magukon. A költő híven rajzolja őket a valóság után, minden erényükkel és fogyatkozásukkal, nézeteikkel, előítéleteikkel és szokásaikkal egyetemben; a szomszédom derék öreg ember, szerény, egyszerű, nagy tisztelője a régi jó időknék. Becsületes, igénytelen természet, a mely nem tud sehogy sem megbarátkozni az újabb időkkel, de mégis sokkal jobb indulatú, semhogy haragot érezne magában az új emberek iránt. Valóban megható az atyai szeretete és csodálata a szerencsétlen Kati iránt, a ki reá nézve külsőleg idegen, de a kinek nemes szive egész lelkét feltárja előtte.

Épen oly jól rajzolt alak az öreg Hripszime az „elpusztult udvar“-ban, egy jóra való, derék asszony, a ki mindenben feltalálja magát, csak az egyenes uton jár, mindent helyesen meg tud ítélni. Az új mázra, melyet

mások „polgárisodás“-nak neveznek, ügyet sem vet, sokkal többre tartja a maga máz nélkül való polgárisodását s egyáltalán nem válogatos a kifejezéseiben, a midőn meg kell mondania az igazat. Mellette áll Szárkisz, a jólelkű kereskedő, maga a megtettesült becsületesség, a ki egészen más fából van faragva, mint azok az örmény kereskedők, a kik nagyobb városokban megtelepedve, egészen más sajátosságok által tűnnek ki. Egészen az ő fajtájukhoz tartozik János, a nagykereskedő, valóságos mintaképe az európai mintára ütött, de a mellett keleti furfangosságban is bővelkedő üzletembernek.

Pátkánián egyéb novelláiban és elbeszéléseiben is az észlelő tehetségnek ugyanazon finomságaival s ugyanavval a mesteri jellemzéssel találkozunk, úgy hogy ő mint elbeszélő író is valóban igen kiváló helyet foglal el az örmény irodalomban.

Majdnem egy félszázad óta közszájon forognak az ő költői alkotásai Örményország egész területén. Mindenütt, az ország völgyeiben és bércein, minden színpadon az ő költői műveit szavalják és dalolják. A népszerű költőnek a lyrája félnék rabszolgákból bátor hősokeket és hazafiakat nevelt, a kik annyi tanújelét adták elszántságuknak Örményország különböző pontjain, Ciliciában és Konstantinápolyban is. És ha valaha Örményország népe vissza fogja szerezni a függetlenségét, legnagyobb része lesz ebben annak a lelkesedésnek, melyet Kámár-Kátibá gyujtó dalai gyujtottak lángra az örmény nemzet szívében és lelkében. . .

M. Á.

Örmény irodalom az ötödik században.

V.

(Befejezés.)

Phárbi Lázár történetiró.

„Örményországban,“ mondja maga Lázár „a jóság eltávozását, a bölcsesség elvesztését, a vitézségnek eltűnését és kimúltát és a kereszténységnek elrejtözését lehetett

észlelni“ („jev er deszánel háschárhin hájaczh ézlávuthiun heráczeál, ézimászduthiun garuszeál, ézkhácsuthiun heráczeál, jev meréal, ézkhrisdoneuthiun thákhuczheál.“)

Már fiatalon, megvetve a világi dicsőséget, többre becsülte a kolostor csöndjét és magányát, miben tanítója Ághán Árdzêruni és mindkettőjük mintaképe Szt-Meszrob is követendő példakül szolgáltak előtte. Ághánról maga mondja: „Elválasztott engem a világ szolgálatától és a szabadulásra szolgáltatott nekem alkalmat“ (zádujczh ézisz 'i dzárájuthene áschárhi, jev ázádutheán jehgjev mjez árith).

Saját vallomása szerint Mámigoni Váhánnak játszótársa és tejtestvére volt, csak csekélységgel idősebb nála. Chálátheánczh Gergely örmény munkája szerint (Gházár Phárbeczhi jev kardzkh narin, Phárbi Lázár és művei) Váhán 445—449 és Lázár 440—445 között született. Előkelő családból való volt (éndir jev áznévágán czheghe er), mint e körülmény Váhánhoz intézett leveléből kiderül. Gyermekkorában első oktatását Gházár Vráczh (georgiai) Ásus fejedelem udvarában nyeré, ki Mámigoni Váhán Ánujsvrain atyái nagynénjének (horákhujr, erd. örm. harkhur, mint morákhujr erd. örm. markhur = anyai [szamosújv. nyelvj. anyúl] nagynéne) férje volt s úgy látszik ebből, hogy a Mámigoni örmény főrangú családdal közeli rokonságban volt (merczávar ázkágánuthiun uneczhádz e). Phárbeczhi (Phárbi) nevét onnan nyeré, mert Phárbi falúban született.

Abban az időben (nujn zsámánágnjerè) igen híres ember volt Örményországban Árdzêruni Vászág fia Ághán. Míg atyja a hazai vallás és függetlenség ellenségével Mehruzsánnal barátságot mutatott (páregámuthiun gè czhuczheñer), addig fia, atyja szerepe fölött jogosan méltatlankodva, Szt-Izsák pátriárkhához ment és katonai ruháját levette (ir zinvarutheán ézkeszdè thaghlay), az egyházi rendbe lépett és Koghthên vidékére vonult, mint Árdzêruni Tamás mondja „boldog az emberek szemében és félelmetes a rossz szellemek előtt“ („jeráneli mártgán, áhárgu tiváczh“).

Ennek a jeles, istenfélő Ághánnak volt sok ideig jeles tanítványa Lázár, később pedig Izsák és Meszrob parancsára (hêrámánáv) Görögországba ment (Hunásztán kênáczh) és ott hellén, főleg rhetorikai tanulmányokkal foglalkozott, innen dsárdászán (ékesszóló) mellékneve, majd onnan visszatérvén, a Mámigoniakkal rokon Gámszárágán főúri családnál tartózkodott.

Szomorú idők voltak ezek. Nem akarván látni az örmény föld siralmas állapotát, két évig Sziunikh tartományban tartózkodik ezután.

Midőn Váhán, Vághárs perzsa királytól az örmény örgrófságot megkapta, az új örgróf rendet akar csinálni hazájában, több templomot, kolostort épít és renovál és nagy költséggel az ecsmiádzini székesegyházat is feldiszítteti. Régi barátja Lázár is visszatér ekkor Sziunikhból és találkoznak. Váhán reá bizza a székesegyház gondviselését. Csakhamar felvirágzott a gondjaira bizott kolostor és Örményország minden részéből oda siettek az ifjak tanulni, a főurakat sem véve ki.

De nem nyugodtak szerzetársai közt akadt irigyei, kik elfordították tőle az örgróf kegyét, úgy hogy az Lázárt hiveivel együtt eltávolította a kolostorból. Lázár Mántáguni János kátholikoszhoz fordult szükségében, követet küldött hozzá, ki nem hozván meg neki az óhajtott feleletet, személyesen megy Lázár Mantágunihoz, ki azonban, hihetlen gyöngeséggel (ánhávadáli dégárutheámp mé) nem akarta őt sem látni, sem hallani (vacsh iszg desznel zinkhê, thagh the lészél). „Félelmemben“ azt írja neki a kishitű patriárcha, „látni sincs eröm téged, te mondd, hogy jöjjek, gyógyítsalak meg téged, vagy temess el, nehogy talán valahogyan veled érezve, magamat is eltemessem teveled“ (jesz jev i deszánél iszg cshischem zkhjez ár jergjughi, tu ászesz, jethe kám pészességem jev gám thágheá, mi kuczhe ézkáczeál urukh jev ézisz ént khjez thághiczhe).

Ellenségei még görög nyelvű könyveit sem adták ki neki. Megtörötten Amith városába ment. Onnan levelet írt Mámigoni Hámázászp főúr közvetítésével Mámigoni Váhánnak, hogy előtte tisztázní szeretné magát és megfelel az ellene emelt vádakra. Úgy látszik, hogy

e levél nem tévesztette el hatását Váhánra, ki magához hívatta és valószínűleg ekkor írta történeti könyvét, a mi szintén ránk maradt.

Történetének elején említi Lázár az előző történetírókat, Ágáthángeloszt, Bizánczi Fáusztot, s folytatja a történetet az ország kétfelé szakadásától Mámigoni Váhán ögrórságáig, kinek megbízásából írta történetét. Történeti művének francia fordítása Langlois gyűjteményében jelent meg; Lazare de Pharbe, Histoire de l'Arménie, traduite pour la première fois en français et accompagnée des notes historiques et critiques, par le P. Samuël Dr. V. Ghésarián (Canar),¹⁾ membre de l'Académie nationale arménienne de St. Lazare de Venise, részleges fordítása: Abrégé de la vie politique et guerrière du prince Vahan-le-Mamigonien, par Lazare de Pharbe. Traduit par le P. Garabed Kabaragy. Paris 1843.

Budapest, 1901. nov. 4.

Dr. Patrubány Lukács.

Melyik boldogabb?

— Költői elbeszélés. —

Írta: KRITSA KLÁRA.

— Második közl. —

IV.

Kényelmes, tiszta, csinos szobában,
Egy koros és két fiatal hölgy ül,
Delí ifju van társaságukban,
Ennek mindhárom nő nagyon örül.

---

¹⁾ A derék Cantarian Sámuel mechithárista atyát a velenzei San-Lazzaro kolostorból még 1885-ből ismerem, mikor huzamosabb ideig tartozkodtam örmény nyelvi tanulmányok czéljából a mechitháristák városi kollégiumában. Akkor tájt jelent meg Cantarián francia új örmény szótára is. A tudós mechithárista különös kedvvel ápolgatta a kolostor jobboldali folyosójának virágcserepekben, álványokon elhelyezett, szebbnél szebb virágait, miközben velem behatóan és érdekesen beszélgetett új örmény nyelven örmény philologiai dolgokról. Szegény Kárekin atya és sok más derék szerzetestársa elköltözött azóta egy boldogabb hazába!

Egy éve, hogy kinevezték Bélát,
A törvényszékhez ide jegyzőnek
És gyakran teszi látogatását,
Hisz itt vele mind együtt éreznek

Teréz néni: a koros nő örvend,
Bármily gyakran jön hozzájuk Béla,
Mert szeretett fivére menyének,
Ki anyósát tiszteletben tartja.

S mert észlelte, hogy unokahuga,
— Kinek sorsa nagyon szíven fekszik —
Szereti Bélát, habár titkolja,
S hugához az ifju is vonzódik.

A fivére látogatásának
Anna. a meny, hogyne örvendene,
Jó szülők messze helyen laknak,
Onnan hozta Annát férje ide.

Kedves testvérenek társasága,
Gyermekkorát juttatja eszébe:
Vissza képzelet magát a multba,
Messze hagyott családja körébe.

S mondanom is felesleges talán:
Mily boldog a Teréz néni huga,
Az a kedves, rokonszenves leány,
Valahányszor hozzájuk jön Béla.

Miként a kis bimbó a rózsatőn,
Ha érzi a nap hő sugarait
És ennek éltető melegétől:
Széttárja szép, illatos szirmait,

Ugy a lány szívében szűnyadozó
Szerelem szikráját föléleszté,
Mélytűzű szeméivel az ifjú
És szívét örök rabsádba ejté! . . .

— — — — —
Az özsonna elvégzése után,
Anna szép kézimunkához fogott,
Béla pamutot tartott a karján,
Melyet a lány gyorsan gombolyított.

Szorgalmasan kötött Teréz néni,
Mert mint az örmény nők általában:
Nem szeretett soha tétlen ülni
S gyönyört talált a munkálkodásban.

Kedélyesen társalogtak négyen
És eközben leszállt az alkonyat.
A néni szólt hugához: „Gyermekeim!
Megöntözted-e a virágokat?”

Pirulva állt fel helyéről a lány,
Máskor erről nem feledkezett meg,
De elméje most ott volt csak Bélán,
Ki pár hónapi szabadságra megy.

Míg a szép virágokat öntöze,
Hogy ő távozik, azon tudatra:
Szívét összeszorulni érezé,
Ki tudja, látja-e még valaha? . . .

Ha nemsokára előléptetik,
Melyre kilátása van Bélának,
Talán innen messze áthelyezik
S szívét oda adja más leánynak. . .

Míg sóhajtva tünődött e fölött,
Nesztelenül közeledett Béla
S e szavak hangzottak háta mögött:
„Melyik a kegyed kedvencz virága?”

Megrezzenve fordult a lány hátra,
Bájos arca hiborpirban égett,
Zavarodva tekintett Bélára
És halkán mondá: „Mint megijesztett.”

„Gondolatai hol kalandoztak,
Hogy nem vevé észre közeledtemet?”
— Kérdé az ifjú, kezét a lánynak
Mefogva és szép szemébe nézett.

„Gondolatim nem bolyongtak messze,
Csak itt időztek e virágoknál.”
— Felelt a lány s gyorsan vert a szive,
Mert keze még ott volt az ifjúnál.

„Melyik a kegyed kedvencz virága?
— E kérdést az ifjú ismételte. —
Az én kedvenczem a piros rózsza,
Kíváncsi vagyok a kegyedére?”

Kék nefelejtsre mutatott a lány.
Béla szedett egy csokornak valót.
És viszonzásaul ezt átnyujván,
Kért szépen egy piros rózzsabimbót.

Teréz néni gyönyörködve nézte
Az ablakból, a mint Eliz s Béla,
A virágot szépen kicserélte.
Örült, hogy boldog lesz árva huga.

Nyilatkozatok „Szamosújvár Monográfiájá“-ról.

— Második közlemény. —

Folyóiratunk mult havi (november) füzetében hat (I—VI.) nyilatkozatot adtunk közre. Az első az ország első publiczista-írójának Bartha Miklós páratlan szép tollából eredt. A másodikat érdemes képviselőnk dr. Molnár Antal, a magyar képviselőház jegyzője írta. A harmadikat és negyediket a kolozsvári Ferencz József-egyetem büszkeségei, a két tudós tanár: dr. Márki Sándor és dr. Szádeczky Lajos küldötték a Monográfia írójához. Az ötödiket a külföldön is ismeretes, híres armenista: dr. Patrubány Lukács budapesti egyetemi magántanár írta; végre a hatodik egy szakembernek, a kiváló Kádár József tanárnak tollából eredt, ki szabad idejében szintén monográfia-írással foglalkozik.

Jelen füzetben három nyilatkozatot teszünk közzé. Az első (VII) dr. Torma Miklós, Szolnok-Dobokamegye kitünő, érdemes alispánja, ki sokoldalú ismeretei mellett nemcsak páratlan, példányszerű hivatalnok, hanem különösen a történeti tudományok terén méltán tarthatna igényt a „tekintélyes tudós“ jelzőre. — A másodikat (VII) Ávedik

Lukács, Erzsébetváros szeretett örmény kath. plebánosától, ki a Ferencz József-renddel van kitüntetve, kaptuk — A harmadikat (IX) volt kiváló tanítványunktól: Görög Joachim, a gyergyó-szent-miklósi kedves, ékesszóló örmény kath. plebános küldötte. Lássuk ezeket is sorban:

VII.

Tisztelt Tanár úr!

Nagyon szépen köszönöm, hogy számomra kegyes volt megküldeni „Szamosújvár monographiája“ című igen becses munkáját.

Teljes őszinteséggel mondom, hogy a jelen esetben bevált a közmondás: „Duplex libelli dos est“ szó szerint; mert a könyv egy hű tükre nemcsak a város multjának, hanem főképen az örménység ottani települése- és életének.

Ohajtom, hogy a kiváló, hangyaszorgalmú író az Isten hosszason éltesse; adjon neki erőt, kedvet a további hasznos munkára.

Köszönetét újítja legszivesebb üdvözlete mellett

Deés, nov. 6. 1901.

őszinte és igaz tisztelője:

Torma Miklós.

VIII.

Kedves Barátom!

Mivel viszonzozzam nemeslelkűségedet? Ismét egy irodalmi kincscsel ajándékoztál meg, mely 200 éven át el volt rejtve és csak a Te éles megfigyelő szemed, akadályt nem ismerő tettvágyad hozta felszínre, hogy hasznosíthassuk magunk s talán jövőnk számára.

Az újkor fiai közül Te vagy az a világító oszlop, ki munkáid által örmény nemzetünk multját a legaprólékosabb részletekig besugározta.

Tőled tanulok én is, a méhek királyától gyűjteni mézet, hogy megédesíthessem a szentirási birodalom nemzetének szenvedő korszakait; annak az Armenia népének, mely egykor fegyvertársa volt a hatalmas Rómának és a mi történelmünkben fenmaradt szkitháknak és hazaszerető, áldozatkész testvére a magyar nemzetnek.

Te learattad a termő kalászokat. Adja a kegyelmek Atyja, hogy az utókor mindig táplálékot találjon a Te kalászatod gyűjteményében.

Fogadd kedvesen tőlem ezen baráti emléket (sikerült szép arczképével ajándékozott meg. Szerk.) s az örömsugárzó szemek fejezzék ki előtted őszinte elismerésemet és hálás köszönetemet becses irodalmi munkáért.

Egyébiránt testvéries szeretettel vagyok

Erzsébetvároson, 1901. november 9.

lekötelezett barátod:

Ávedik Lukács

főesperes-plebános,
a Ferencz József-rend lovagja.

IX.

Mélyen tisztelt Tanár-Szerkesztő úr!

Nagybecsű munkájáért, melylyel kegyes volt csekélységet is megtisztelni, fogadja legmélyebb köszönetemet.

Elteszem legdrágább emlékeim közé, és újra meg újra előveszem, valahányszor szükségét fogom érezni annak, hogy kedves szülővárosom történetéből, egykori fényéből, fiainak erényeiből, példás buzgóságából és hazaszeretetéből erőt, lelkesedést és vigasztalást merítsek . . .

Ha igaza van Dupanlounnak, hogy az embernek becsé attól függ, mennyire becsüli és tiszteli édes anyját: úgy Ön e munkájával megtette soha el nem enyészhető érdemeit. Hálás szeretettel vagyok

Gyergyó-Szent-Miklóson, 1901. okt. 20.

mindenkor hiva

Görög Joachim

plebános.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

Irta: SZONGOTT KRISTÓF.

— Negyedik közlemény. —

Ha már nem töltheti be a szó valódi értelmében vett női hivatását, ha nem lehet boldogítója, őrangyala egy szeretett férjnek s gyermekeknek, jótévője lesz a szegények-

nek s felszárítja a szenvedők könyeit s így az a hit ad megnyugvást lelkének, hogyha nem virulhatott részére a szerelem rózsafája, nyerni fog e helyett pálmaágat. Vagy ha az életörmeit nem élvezhető nő érez magában képeséget oly térre léphetni, hol a mindennapi halandók sorából kiemelkedve, kitüntetheti magát, akkor fárad, munkálkodik, hogy léte ne legyen haszontalan, hogy nevét ismertté tegye s küzdelmei közben lelke egy nyugpontra pihen meg, melyet azon reményben talál, hogy ha myrtuskoszorú nem ékesíthette fejét, de a babérból teremhet egy-két levél az ő számára is.

Szóval a magyar-örmény nő mindenütt, minden körülmények között megállja helyét.

Most pedig a külső tulajdonságok ecsetelését kísérem meg.

Ha valahol véletlenül találkozol oly — előtted ismeretlen — nővel, kinek alakja leköti figyelmedet s szemednek jól esik arczán pihenhetni, melynek látása rokonszenves benyomást tesz szívedre, ha ily nővel találkozol, az ritkán lehet más, mint örmény. Mert a magyar-örmény nő arczában — még a különben nem szép arczban is — megvan az a kifejezés, mely a szemléelőre vonzerőt gyakorol.

Képzelőtehetségem segítségével elővarázsolok alakokat és a ki képességet érez magában, bírálja meg azokat a művész szemével.

Itt egy telt idomú szép alak. Az egészség színétől viruló, gömbölyű, barna arczán életvidor kifejezés honol. Kissé alacsony homlokát fekete göndör fürtök körítik, hosszú pilláktól árnyalt, sűrű szemöldöktől izezett ragyogó fekete szemei gyújtó sugarakat lövelnek; duzzadt piros ajka (ha szabad használnom e kifejezést) csókra termett.

Ennek gesztenyeszinű dús hajzat környezi kedves arczát. Az a tiszta szép homlok, azok a festői szemívek alól kisugárzó komoly ábrándos szürke szemek, melyeknek tekintete oly mély, oly benső, a szemlélő látni véli bennök az ártatlan szép lelket, a mosolygó eperajkak bájos ellentétben az arcz vonásainak komoly kifejezésével -- elragadó kép!

Ez itt szöke, vakító fehér arczbőrrel. (Ne ütközzenek meg, fantáziám csak a valót festi, van magyar-örmény nőink között szöke is nem egy). Haja arany gloriát képez feje körül. Márvány homloka, mint a felhőtlen égbolt, derült s ez a szelid kék szemek tükréből sugárzik; a rendnél kissé nagyobb száj körül jóságos mosoly honol. Az egész arcznak kifejezése igen kellemes benyomást tesz a szemlélőre.

És ez a karsú nyulánk természetű nő, parányi kezeivel! Talán el sem hiszik, hogy e kezek a durvább munkától sem riadnak vissza? Arcza ovál, szelid, bánatos vonásokkal, szép sötét szemeinek tekintete okosságról tanuskodik, magas homlokán a lélek ül s a szemekben tükröződik, szép metszésű ajkainak szögletein alig észrevehető keserű vonás van; de az egész arcznak kifejezése komoly, határozott, egyenes és nyílt lélekre vall és a szabályos orr, az olajbarna szín piros árnyalattal, a dús sötét hajzat mind oly megkapó, oly összhangzó képet nyújt, hogy a szemlélőnek mélyen szívébe vésődnek a feledhetlen vonások.

Ilyenek s ezekhez hasonlók a magyar-örmény nők.

Azonban álljanak még itt az alább idézett szavak:

„A magyar-örmény nőben fellelhetni a jó családayát, a szorgalmas nőt, ezekből kiemelkedve a tartós formát, mi mindvégig hű követője a magyar-örmény nőnek. Azok az égető kárbunkulus-szemek, melyekkel a lélek szelidsége gyakran ellenmondásba jő, a szép metszésű vénuszi ajkak, melyek körül a báj és jóságnak vonásai pompáznak: kedvessé, elragadóvá teszik őket. Nem egyszer jön a szemlélő ama gondolatra, hogy absolut szépséget, cserkesz nőt vél maga előtt, ki elbűvöl . . . ki akkor is előttünk van, midőn eltávozott.“

De most fantáziám lelkem elé varázsolja az öreg örmény nők alakjait is.

Nemde ellentétes képnek tetszik önöknek az ifjú leány arcza mellett szemlélni az aggnő arczát? Pedig mintha összhangban volna a kettő. Ifjú és agg, két szélsőség és mégis találunk a kettő között hasonlatot.

Elragadó szép a hajnal! de kevésbbé szép-e az alkony?
Mily fenséges látvány, midőn a leáldozó nap széthinti
bucúsugarait!

A rózsabimbónak látása gyönyört okoz a szemnek;
a rózsaoajznak egy cseppje édes illatot terjeszt.

Én rajongok az öreg örmény nőkért!

Oly jól esik látnom a fehér hajú tisztos matronát,
fekete csipkés fejkötőjével, a mint szelid méltósággal ül
karos-székében. Arczbőrén — mintha ez megfinomult volna
az idő keze alatt — átsugárzik a lélek; ajkain égi mosoly
honol. Bágyadt fényű szemei fel-felvillannak, midőn rég
letűnt ifjúságának boldog perczeiről cseveg.

És én oly örömet hallgatom édes szavait a drága
öreg nőnek! Hisz jól tudom, mily boldoggá teszi őt, ha
élete alkonyán képzeletben újra megfuthatja földi pályáját;
jól tudom, mily jól esik neki, ha van ki őt visszakísérje
az emlékezet hidján boldog ifjúságának ábrándjaiból épült
aranyos fellegvárakhoz.

S ha én beszélek előtte örömről, boldogságról,
jóságos arcán látom az örömet, a boldogságot vissza-
tükröződni s ezáltal megkétszereződnek a szivembe költö-
zött érzelmek és ha elpanaszlom neki bánatomat, gyötrel-
memet, résztvevő, vigasztaló szavai balzsamként hatnak
lelkem sajtó sebeire.

Megoszthatjuk vele szivünk legföltettebb titkát, nem
tarthatunk attól, hogy benne egy vágytársra találunk; a
jó öreg nő nem él vissza bizalmunkkal, de boldog, hogy
osztályosunkká tettük.

A mint szemeimet nemes alakján pihentetem, vágyat
érzek magamban megcsókolni azt a jóságos szelid arcot.
Lelkemnek minden gondolata megtisztul ez áldott arc
szemlélete alatt.

Oh igen, én rajongok az öreg örmény nőkért!

V. Czikkely.

A ház és melléképületei.

1. Fejezet. Örmény ház Keleten.

A bukovinai örmények házai rendszeren négyszögletűek és az udvar közepén állanak. A ház fedele magas és egy kis kupba végződik. Az egész ház körül egy tornác van alkalmazva, hol nyáron a család étkezéskor szokott egybe gyűlni. Itt fogadja a háziúr vendégét is.

2. Fejezet. Ideiglenes örmény ház a hazában.

Habár őseink a királyszékes Áni városában márvány-palotákban laktak, mégis a beköltözött örmények közül többen e hazában előbb csak kis-szerű, ideiglenes lakást építettek maguknak.

Szereti az örmény a fényes lakást, jól találja magát a kényelmes házban. Pénze is volt az építkezéshez, mert bőven hozott magával vagyont; mégis az első években megelégedett a szűk lakással; mert nem volt bizonyos abban, hogy itt fog-e állandóan maradni, vagy — a szomszédban pusztító háborúskodás megszüntével — kénytelen lesz visszamenni az előbbi országba (Moldva-Oláhország), honnan a hajmeresztő kínzás, üldözés, vérontás, rablás . . . kergette ki, hol eladatlan háza, butorai, földjei . . . maradtak.

Az ideiglenes örmény ház, melynek betapasztolt sövény falai kőalapon nyugodtak, elő- és hátsószobából állott; közepen volt a konyha. Mindkét szobának — a szomszéd felől — volt még egy-egy oldalszobája (*huniq*, *chucz*h); az oldalszoba hálóteremül szolgált (*uđiqnıđı*, *ángoghın*, *cubile pro thoro nuptiali*, a terem szó első jelentését e szójáték tartotta fenn: terem [cubile], a hol valami terem [crescit]). Az elő- és hátsószoba ajtaja a konyhára nyílt, az oldalszobákba azonban az elő- és hátsószobából történt a bejárás. Ha a család nem volt népes, a hátsószoba oldalszobáját éléskamarának használták; legtöbb háznál azonban a kamara vagy közvetlenül a ház megett, vagy az udvar fenekén, a melléképületek során épült.

Majdnem minden háznál volt istálló, melyben a kereskedő legalább két lovat (de volt sok háznál három, négy, sőt öt ló is) és tejelő szarvasmarhát (tehén, bival) tartott; de, ha a családban nem volt kereskedő, akkor az istállót csak a szarvasmarha számára tartották.

A telket köröskörül kö-, néha deszkakerítés határolja. Az udvar útczára néző részét kapú és útczaajtó zárja el. Volt Szamosújvártt néhány olyan ház is (ma is van kettő), melyeknek udvara elől nyílt volt. E körülmény azonban nem azt mutatja, hogy e házak tulajdonosai szegények voltak, kiknek nem volt félténivalójuk, hanem inkább a mellett tesz hangos tanuságot, hogy e városban, melyen keresztül akkor nem húzódtott országút, s melyben idegen elemek nem lakoztak, már akkor erős lábon állott — a közbiztonság. A házak kivétel nélkül mind zsendelylvel (szelmény) voltak fedve. Nád- vagy zsüpfedelű házban örmény nem lakott. A fedélgerincz szögletét sok helyütt a kereszt jelvénye diszíti; volt Szamosújvártt egy-két olyan ház is, melyeknek fedélzetén a kereszt helyett egy pár szarv állott. A háznak az útcza felől három ablaka volt; a kapú mellett levő két ablak az elsőszobába, a harmadik ennek oldalszobájába bocsátott világosságot. A kettős-ablakot belől zárható fatáblák pótolták. A fedélhomlok deszkából volt készítve. Ilyen szabású ház ¹⁾ még most is van Szamosújvártt kettő.

A butorzat olyan, mint a magyar uraké. A pénzt vasas ládában, vagy a szekrény (kasztli) egyik záros fiókjában tartották; itt állottak az értékes papírok is (bérlet-szerződések, kötelezvények, váltók stb.). A konyhában a szokásos butorokon, szükséges edényeken (czintányér,

¹⁾ Ilyen ház hazánk többi örmény helységeiben egy sincs. Ezen háznak is van mester-gerendája. Ezt a gerendát apáink még a mult század elején is örményül „kérán-nak (*qerān*; zsidóul korá) nevezték. Most grindá Vesd össze az örmény kerán szót a magyar geren-da szóval (kerán = geren; mert a gerenda az örmény kerán szónak másik alakja). A gerenda szó utolsó szótagját (da) ajánlom azon neolog nyelvészek figyelmébe, kik nem tartják helyes alkotású szavaknak azokat, melyek da, de [járda, zenede. .] képzővel alkottattak; mert azt mondják, hogy da képzővel képzett magyar szavunk nincsen!

czíntál; kerek-alakú falapítón [muu(u)u(n)u dálávur] aprították a sültet, különösen a gidóoldalából készült „jáméz“-t), sütökemenczén kívül volt a katlan; ebben főzi az örmény asszony a churutot (huu(u)u(n)u), szilvaízt és (némely háznál, de más üstben még) a szappant.

2. Fejezet. Az állandó ház berendezése.

Mihelyt meggyőződtek apáink arról, hogy sokkal békésebb e haza annál a háborús országnál, hol annyi kínteljes, nyugtalan napokat éltek át, az ideiglenes faházak helyébe állandó, díszes kőházakat kezdték építtetni. A szamosújváriak a tartós ormáni követ használták. Az épület egész hosszában elnyúló tornácokat faragott oszlopokkal, a homlokfalakat, az ablakok szemöldökeit ékes faragványokkal, a kapukat évjelző felírásokkal látták el. Szamosújvárt a gymnasium volt épületének oszlopos kapúja felett a Lászlóffy-család címere, az épület földszinti folyósóján és a főpiacon a Negrucziu-féle-ház délre néző emeleti falán Szüz-Mária szobra, a Placsintár-féle emeletes ház homlokfalán a Dániel-család címere és a ház előtt két faragott kö-oroszlány, a Temesváry-féle házon, melyben gróf Karátsonyi Jenő öse: Karátsonyi Ászvádur (Bogdán) lakott, a Szüz-Mária szobra és a kapún két óriás; az ezen épület mellett fekvő Simai-féle ház, mely most özv. Kirschnerné tulajdonát képezi, első szobájának boltozatán a Szent-Háromság csinos mivű faragott képe, a Duha-féle ház (Alsó-posta-utca) kapúja felett Világosító-Szent-Gergely szobra... látható. Erzsébetvároson Zachariás László csinos házának első szobájában a mennyezetén a Zachariás család színes címere diszeleg.

Az ablakokra — az utca felől, akkori szokás szerint — vasrácsokat alkalmaztak; e rácsokat azonban újabb időben már majdnem mind leszedték. Szamosújvárt néhány ház elejébe sorban méternyi magas gömbölyű köoszlopokat állítottak (Alsóközéputca, Simay Tódor-féle ház), a Kovrig-féle háznál, melynek ajtai az emeleten ezüsttel voltak bevonva, az utcán álló oszlopokat vasláncz kötötte össze; innen nyerte ezen épület „lánczos-ház“ nevét. Ezen lánczos

oszlopok most a sétatéri kútat körítik. A piaci nagytemplom előtt most is látható két darab köoszlop.

A szobák berendezése fényes, az azokban uralkodó tisztaság példányszerű.

Nincs talán egyetlen egy örmény ház, hol cserepekben ápolt virágokkal ne találkozoznánk. Az asszony az udvar egyik részét virágos- és veteményes kertté alakítja át. Itt-ott az udvarokban gyümölcsfákat is látunk, melyek nemcsak izletes gyümölcsessel kedveskednek, hanem hűsítő árnyékot is nyújtanak, aztán a levegőt is tisztítják. . .

Szamosújvárt több kőháznak örmény jelleget kölcsönöz a fedélhomlok fölkéje, melyben a Szent-Háromság, Szűz-Mária, vagy valamely szentnek szobra van elhelyezve. E fölkékbe, a szobor elébe Szent-Háromság napjának, vagy a Szűz-Mária ünnepeinek előestéjén délután három órakor égő mécesst tettek a háztulajdonosok, melyek órákon át ott fényeskedtek. (L. alább a „Szokások“ című czikkelyt.)

Erzsébetvároson is ott diszeleg néhány ház homlokfalán a fölke: láttam itt egypár szobrocskát is a fölkékben.

Csik-Szépvizen is van három örmény ház.

Legtöbb ház előtt állandó kö-, fa-, vagy deszkapad volt. Összegyűlt a rokonság, szomszédság és e padokon helyet foglalva töltötték el kellemesen a tavasz, nyár és ősz csendes holdvilágos estjéit. Elbeszéltek egy-egy érdekes részletet a multból, felelevenítették élményeiket, előhozakodtak a napi eseményekkel; a gyermekeket szép mesékkal mulattatták. . . De a mint el-eltünedeznek e patriarchalis napok, úgy fogy a padok száma is. . .

A szobákban: feszület, szent képek, szenteltviztartó, szentelt barkagalyak, szentelt zöld buza. A szent kép előtt gyertya ég, melyet a Szűz-Mária tiszteletére, vagy a meghaltak lelki üdvéért minden szombaton meggyújtanak.

Egy házban rendesen egy család; de nem ritkaság, midőn két fitestvér, mindkettő családostól együtt egy közös házban lakik.

Az örmény ház falairól most nem függnek fegyverek; de azért Szamosújvárt a nép ajka még most is szép

dolgot mesél el a csoda-nyílról (*Чудотворный*: nédvániégh. L. ezt hátrább a népmesék közt).

Ha régen az örmény házat épített, (még a mult században is!) az alapba tett valami értékes tárgyat, hogy a ház erős legyen. Szemeimmel láttam városunkban azt az ezüst-kávés-kanált, melyet a kőműves egy régi örmény ház lebontása alkalmával az alapból szedett ki. A kanál nyelébe 1760 volt bevésve. (L. a babonát az új házról és a Manole-ról szóló mondát hátrább.)

VI. Czikkely.

Ruházat és ékités.

1. Fejezet. Az (ázsiai) örmény nemzeti viselet.

A keleti népek tarka és különféle viseletei közt — mondja Cselingárián Jakab — nem kevésbé festői az örményeké, habár ezek ruháik számára szolid színeket szoktak választani.

Az örmények honi öltözete nem mindenütt ugyanaz. A vidék különbözőségéhez képest más nyelvjárást használnak és más ruhát viselnek. Csak a városi lakók, ha honi öltözetet viselnek, hasonlítanak többé-kevésbé egymáshoz; ezeket öltözetükről lehet megismerni. A városi lakosság öltözete ez:

Cshuchá (*чуха*); ez felsőkabát, mely majdnem a térdig ér és finom, fekete posztóból készül; a mell ki van vágva és finom selyemmel beszegve; a szegő a derék végeig terjed, hol (ide kötik az övet) két czérnagomb és gomblyuk van; ezeket azonban nem használják, mert a cshuchát gombolatlanul viselik. A szintén posztóból elkészített gallér 2—3 ujjnyi széles. A felsőkabát alsó része hátul — a deréktől kezdve — sűrű ránczokkal van ellátva. A karok majdnem olyan hosszúak, mint a kabát; ezek egyik oldalukon ki vannak vágva és piros, sárga, kék és a t. színű finom selyemmel kibélelve; a kéz befedése végett félkörben

végződnek. A karokat soha se huzzák fel, hanem vagy lógva, vagy a vállakra vetve használják. Az örmény csuhá feltűnően hasonlít a lengyel nemzeti felsőkabáthoz.

Az árchálugh (*արխալուղ*) alsókabát, rövidebb a felsőkabátnál; szabása ugyanolyan, mint a felsőkabaté; a deréktől kezdve ez is ránczos, de a mell nincs ki vágva, hanem czérnagombokkal be van gombolva a gallérral együtt, mely 2—3 ujjnyi magas. Az árchálugh finom kék, zöld, vagy más sötétszinű selyemből vagy atlaszból készül. A derék alatt a lábszárak felé az árchálughnak aranyzsinorral szegélyezett két darabja van: ezek a zsebek. Az árchálugh tulajdonképen örmény mellény, mely sokkal hosszabb az európai mellénynél.

A khámárt (*քամար*): az övet, az árchálugh felett viselik ott, hol a derékon a ránczok kezdődnek. Az öv, mely 2—3 ujjnyi széles, finom ezüsttel vagy arannyal van kirakva és helyi ékitményekkel diszítve. Az öv képezi az örmény ifjúság főékszerét, a melylyel az kérkedik is. A tíflii örmény gigerlik öve 4—5 ujjnyi széles és oly nehéz, hogy melegben leveszik és vállaikon hordják, hogy talán így a közönség figyelmét még inkább magukra vonják.

A cháncsál (*խանչալ*): handsár (tőr) is arannyal vagy ezüsttel van kirakva; inkább ékszerűl, mint fegyverül szolgál. A handsár lassanként kimegy a divatból: már nagy ritkán használják.

A sálvár (*սալվար*): a nadrág, mely oly bő, mint a magyar gatyá, kék vagy fekete posztóbból készül; a sálvár alsó részét két felől a harisnyakötőhöz akasztják.

A mostani csizma (*կոշիկ*, czipő) olyan, milyent Európában készítenek.

A fejt a pháphách (*փափախ*): födi; ez egy kúpalakú børsapka, mely a legfinomabb fekete juhbőrből készül. Ez a sapka, mit a csúcsfelé kissé behajtva viselnek — könnyű.

Az örmények ezen szép honi öltözete, fájdalom, lassanként kimegy a divatból, mi felett csodálkozásuknak még európai utazók is gyakran adtak kifejezést.

2. *Fejezet. A bukovinai örmények ruházata.*

Dr. Wislocki Henrik ezeket írja a bukovinai örmények ruházatáról:

Ezelőtt néhány évvel még a régi keleti ruházatban jártak, melyet ma még csak az öregek viselnek. Az úgynevezett „raituji“ vagy „sálvár“ (= nadrág) télen báránybőrből van készítve és néha gazdagon kihimezve, nyáron pedig színes kelméből készül. A férfi válláról majdnem bokájáig lelog a virágos selyemköpenyeg — „antereu“ vagy „zobon“-nak nevezve, — mely alatt vérvörös selyemkelméből készült mellényt, az úgynevezett „fermeneá“t visel. Derekához a „khámár“-nak nevezett öv simul. Fejét a vörös „fez“ fődí, mely körül a „ciulma“ nevű színes kendő van tekerve. A férfi lábbelije rendszeren csizma. Télen a gazdagabbak az úgynevezett „dulama“ bő bundát viselik az „antereu“ fölött. A nők egy ujjnélküli, a felső- és alsótestet fedő, bokáig érő színes köntöst viselnek, vállaikra pedig egy drága kelméből készített redős köpenyegyet illesztnek. Fejüket fehér „fez“ fődí, mely körül selyemkendőt tekernek. A női lábbeli is a sárgaszínű csizma. Mai napság persze a legtöbb örmény a divatos európai ruházatot viseli; de azért a falúkon még lehet ilyen keleti örmény öltözetet látni, főleg a nem-egyesült örmény családokban.

3. *Fejezet. A magyar és európai öltözet a hazai örményeknél.*

A férfi szattyánbőr-csizmát (*kozbu gosig*) és posztónadrágot (*szibol utpudgop* cshuche bernévák), mit szíjjal (*kozbe, cháis*) kötött derekához, viselt; de már a mellény („lájbér“ = Leibchen), a nyakravaló („nyalraval“), a kabát („kápút“), köpeny („kepenyág“), mente („mintej“), bunda („bundá“) és kalap („kápálus“) viseletében mindjárt a beköltözés első éveiben a honi magyar szokáshoz alkalmazkodott. (A ruhadarabokkal együtt átvették apáink a magyartól ezeknek elnevezéseit is). Az asszony és leány harisnyát (kálczun), papucs-ot (pápug), himzett inget és széles himzéssel ellátott fehér szoknyát viselt; de az alsóköntös („vigánná:“ viganó), a lájbi, mente és bunda alakját

a magyar nőtől kölesönözte. Az örmény asszony a fejkötőt már azelőtt használta.

A kis fiút és kis leányt, ki hosszú inget, harisnyát, lábbelit és főveget viselt, derékhez tapadó hosszú köntösbe („cháftán:“ kaftán) öltöztették. . .

Habár a beköltözés óta csak négy emberöltő (à 50 év) telt el, — sem a mostan élő öregeknek emlékezetete, sem valamely írásos jegyzet nem tartott meg semmit abból, hogy milyen volt alakja, szabása, színe... a beköltözött örmény ruhájának. . .

És miért nem tartott meg semmit? Mert mihelyt megállandosult az örmény e hazában, nemzeti ruháját a magyaréval cserélte fel. Az 1790—1791-ik évi erdélyi országgyűlésről vezetett napló („Dietale protocolum“ 589 lapján f. betű alatt) ezeket mondja: „A nemes magyar nemzet kebelében lakván az örmények, beszármazásuktól fogva annak öltözetével, köztörvényeivel éltenek és élnek mai napig is.“

Arra a kérdésre, hogy: „Mi történt azon ruhadarabokkal, melyeket őseink Keletről hoztak magukkal?“ — a tudós Govrik Gergely mechithárista atya felel meg, ki ¹⁾ a többek között így szól:

„A kincsen, drágaköven, arany- és ezüstneműeken kívül a nemes családok -- különösen a szépnem — értékes ruháikat, névszerint: arany- meg ezüstszövetű köntöseiket, köpenyeiket, mellényeiket, keleti sáljaikat (shawl), arany szövetű fej- és törölközőkendőiket, kötényeiket, drága szőnyegeiket stb. el vitték magukkal.

E drágaságok nagy része idővel elpusztult, de a megmaradtakat — ősi szokás szerint — az egyháznak ajánlékozták. Az örmények különösen azon ruhadarabokat szokták az egyháznak adni, melyeket menyekző alkalmával a menyasszony és vőlegény viselt. Ezekből később egyházi öltözeteket szabtak.

Bizonyára sok ilyen drága szövetet hozhattak magukkal a kivándorló örmények Armeniából. Efféle ruhaszövetek a Kárpátokon át Gyergyó-Szt-Miklóstra, Csik-Szép-

¹⁾ L. »Armenia« I. évfolyam (1887) 349 lapon »Egyházi régiségeink« című cikket.

vizre, Erzsébetvárosra, Beszterczére, Gyulafehérvárra és Szamosújvárra is vándoroltak.

Az itt említett helységek templomaiba került szövetek száma aránylag csekély, de minden egyes darab értéke nagybecsű; ha ezeket szak-avatott szem vizsgálja, azonnal megmondja, hogy ezek India-, Persiából, szóval Kelet régi műhelyeiből kerültek ki. Ilyen darabok birtokában van a szamosújvári egyház is. Ezeknek alapja részint ezüstszövet, részint nehéz selyemszövet, melyeken arannyal bevont ezüstfonallal vagy különféleszínű selyemmel, a legrikítóbbszínű fántasztikus madarak, élő alakok, levelek és nagyon különféle, szögletes meg építészeti alakok vannak himezve.

A szamosújvári örmény kath. templom tulajdonát képező, de keleti eredetű egyházi öltözetek:

1. Az a kilencz darab misemondóruha (casula), melyeknek mellékdarabjai (kehelytakaró, stola, karöltő stb.) hiányzanak. Ezeknek szövete ezüst, vagy különféleszínű drága, nehéz selyem. Szépek, becsesek. Ezek között vannak olyan darabok, melyeknek alapszövete selyem, de a kivarrás ezüstdől meg különféleszínű selyemvirágokból és levelekből áll; azon darabok ellenben, melyeknek alapját selyem képezi, aranyhímzésekkel vannak ellátva. Szerintem nálunk ezek a legbecsesebb ruhadarabok, mert valóságos keleti szövetek.

2. Ide tartozik azon öt darab különféleszínű gallér (*qulqun* vágász), melyekre aranyozott ezüsttel vannak himezve Jézus, Szűz-Mária és az apostolok alakjai. Ezen gallérok megfelelnek a latin egyház mostani vállkendőinek. Egy-egy gallér hossza 50—55 cm. és szélessége 12—15 cm.; ez a pluvialén áll és a misemondó pap nyakát szokta vele eltakarni. Vizsgáljuk meg ezeket a ruhadarabokat tüzetesebben:

Ezek közül két darabnak anyaga veresbársony. Az egyikre arannyal és zöld selyemmel a következő alakok vannak himezve. Középen Jézus, a főpap misemondó ruhában trónon ül, fölirata ez: *Христу Христу* (Hiszusz Kriszdosz: Jézus Krisztus); jobbról és balról a tizenkét apostol diakonusi öltözetben, stolával. Az egyes alakok

fejei felett arany himzésű betűk láthatók, melyek az illető apostol nevét képezik. A második nagyon hasonlít az elsőhöz, csak hogy az apostolok alakjai hosszabbak és nincs stolájuk. A harmadik és negyedik kékselyem alapon fekszik. Az egyiknek közepén aranyozott ezüstfonallal Krisztus feltámadása van himezve; e gallér bal-oldalát az Annunciatio, jobbját a Szűz-Mária mennybemenetele foglalja el. A második darab közepén látható Jézus a keresztfán, mellette a Szűzanya és Szent-János, balfelől van az Annunciatio, jobbfelől Mária, Szent-József és a kis Jézus. Ezen gallérokat nagyon régieknek lehet tekinteni, legalább a kivitel igen kezdetleges, úgy hogy az, az örmény művészet barbár időszakára mutat. A mi azonban a feliratokat vagy a betűk alakját illeti, ezek nem nagy régiségre vallanak; úgy hiszem eredetők a XVI. századnál messzebb nem vihető.

3. Ide számítandó egy püspöki süveg is. Ennek alapja sötét piros bársony. Az egyik oldalán selyemfonallal van himezve Krisztus a keresztfán; a kereszten levő felirásból tisztán leolvasható ez a két szó: *ʒhuncu ʒuwanqndobgh* (Híszusz Názovreczhi: Názáreti Jézus); a kereszt alatt van Szűz-Mária és Szent-János. A süveg másik részén, szintén selyemmel, Krisztus feltámadása van himezve; alul van a sírkő, mellette két angyal. A süveg alakjainál a testszín nem himzés vagy varrás, hanem fehér selyem, melynek körrajza kávészínű selyem. A püspöki süvegen eredetileg volt tíz darab drágakőnek csak nyoma maradt meg a bársonyon.

4. Különös említést érdemelnek azon többrendbeli kendők és törölközők is, melyek arannyal és ezüsttel és többféleszínű selyemmel vannak himezve és különféleszínű madárral, vázával, virággal, levéllel vagy másféle képzelt alakokkal ékesítve.

5. Ezen osztályhoz tartozik még, azon két darab egyenként 2 meter 25 cm. hosszú és 1 m. 65 cm. széles, piros meg sárgaszínt játszó, valósággal megbecsülhetlen keleti szőnyeg. Ezek perzsa eredetűek — valódi Taghistan — és eredetileg térdeplő szőnyegek voltak. Mindkettőnek közepén a mohamedán cultusban szokásos mecset-jelvény.

6. Van még templomunkban két darab selyemszövetű, nagyon finom velum. Nincs benne semmi kétség, hogy ezek valódi, régi keleti shawlok (olv. sál); ezeket régen öv gyanánt használták. Keleten most is divik e szokás. Az egyházi használat (velum) ezeken semmi változtatást sem tett. . .“

4. Fejezet. Az örmény varrottasak.

Említést kell tennem még a szamosújvári örmény kath. templom azon fölötté becses kincséről, mely „varrottas“-ok neve alatt őriztetik. Minden darab más-más örmény motívummal van ellátva. Sokan látták: minden szakértő sokra becsülte ezeket. Fadrusz János neves magyar szobrász azt mondja, hogy ezek: „Európában ritkítják párjukat. Sokkal szebbek a kalotaszegi varrottasnál; egész könyvet lehetne azokról írni. Be kell mutatni fényképekben, mert ezek a szakértőket, érdeklődőket meg fogják lepni.“

*

Az örmény nő szépen, csinosan, izlésesen öltözik ma is, de mindenben nem követi a divat hobortos szeszélyeit. A férfi — ha másképpen nem teheti — megvonja magától, jár a lehető legegyszerűbben, de nejének mégis megszerzi a divat termékeit. . .

Kisebb közlemények.

Török testvériség. II. Rákóczy György, az erdélyi fejedelemségről történt letétele után, — az utódjává lett Barcsay Ákossal szövetkezett török hadak ellen, 1660. május 22-én Kolozsvár közelében, oly szerencsétlen kimenetelű ütközetet vívott, hogy egész táborát feldulatott, s ő maga is négyszeresen megsebesülve, csak nagy ügygyel-bajjal hurezoltathatott ki a bizonyosnak látszott életveszélyből. Szajdi Amhád, a budai helytartó-basa, (ki ezen erdélyi hadjárat alkalmával főparancsnokoskodott) — rakásra hor-

datta ekkor az elhullott magyar hősök fejét, szokott török módon kitömette azokat, s Drinápolyba küldötte, — hol a szintén rahszolgaságban sinlődött szerenésetlen görög és örmény keresztények által kopjáján körülhordoztattak. s a török nagyvezér lábai elé vették. A vérszomjas aggastyán erre paripáját, diadal jelül a magyar koponyák garmadájára ugrasztotta; s pribékjei az utczákon felejtették a háromezer fejet, étkül az ebeknek!

Egyiptomi tanulmányút. A közoktatásügyi miniszter intézkedése folytán néhány évvel ezelőtt előbb Görögországba, azután Olaszországba rándult egy-egy. középiskolai tanárokból szervezett társaság. Ujabbán még nagyobb vállalkozást indított meg a kormány, melynek célja az év végén programmszerű tanulmányutat szervezni, ugyancsak középiskolai tanárokból, a piramisok hazájába — Egyiptomba. Ezen országban magyar tanáraink, a történelmileg nevezetes régiségek s egyéb látnivalók mellett, alkalmasint azon modern tanügyi szervezetet is figyelmükre méltatták, a melynek megalkotásában, illetve európai alapokra fektetésében oly kiváló érdemeket szerzett, az egyiptomi alkirályság tanügyi kormányának (örmény nemzeti-ségű) hírneves államtitkára — Jákub Ártin khán.

Irodalom és művészet.

Az örmény nyelv és irodalom a budapesti egyetemen. A folyó tanév első felében az örmény nyelvi és irodalmi előadásokra a következők iratkoztak be: Kiszely Károly, Pázmán József, Tóth László, a jogi tudományok doktora, bölcsészethallgatók és Miller István joghallgató. Az előadások ideje a jövő félévben is: kedd, d. u. 4—6 (központi egyetem, III. em. XV. számú tanterem). Ajánljuk ezen előadásokat az érdeklődők figyelmébe.

Szent-Gellért utódja a Temesváron székelő csanádi püspökségben Csajághy Sándor, a mult század első felében a legelső uttörők egyike volt, az ujabbkori magyar katolikus egyházi költészet terén; ezen szempontból tekintendők versei, különösen azok régies nyelvezete és külalakja. Költeményeit, csaknem kivétel nélkül a harminczas években, s a negyvenes évek elején, tehát a püspöksége előtti életszakában írta, — mindamelllett is a magasztosan egyszerű, szívből eredő és szívhez szóló hang, a lángoló áhitat, a fenséges eszmék és nemes érzelmek, nemcsak muló hangulatokat, de maradandó hiterkölcsei tanulságot is fognak mindenkor az ő olvasói szívében gerjeszteni. Verskötetéből, irodalomtörténeti szemelvény gyanánt, kiragadjuk, s olvasóinknak is bemutatjuk e helyen az alább következő, rövid méretű, de tartalmas és érzelemteli, esti imáját:

Áh, nyisd meg ajkimat,
Nap' — éjt, ki alkotál,
Hálálni: e napon,
Hogy életben hagyál!

Á nap leélve már,
S vissza nem tér soha;
Naponként így közelg
Á síri éjszaka...

Leélve, — s napjaim'
Sorába iktatott;
Vajjon hagyott-e az
Életkönyvben nyomot?

Uram, számon ne kérd,
Hasznát miképp uevém:
Csak azt tudom, Átyám,
Hogy kegyedből nyerém!

Közgazdasági élet.

Kiviteli kereskedelmünk Áfrikával. Miután a „Lloyd“ hajó-összeköttetéseinek átszállási szolgálata a vöröstengeri kikötőben: A d e n ben nem felel meg export-kereskedelmünk jogos igényeinek, közvetlen összeköttetést pedig, Kelet- és Délafrikával nem akart létesíteni, kereskedelmi miniszterünk az Adriával rendeztetett be átrakodási szolgálatot, oly formán, hogy az „Adria“ hajóival szállított lisztet N á p o l y b a n a német kelet-afrikai társaság hajóira rakják át. Minthogy azonban az angol-búr háború befejezése után a kereskedés nagymértékű föllendülésére van kilátás, az osztrák „Lloyd“ most mégis késznek nyilatkozott a kelet-afrikai közvetlen hajóvonal életbeléptetésére. A hazánkból dél-afrikai piacokra irányuló, eddigelé szerénymérvű export, főbb árucikkei voltak: sőr, papiros, cement, dinamit, vasúti felszerelések, fém-, vas- és üveg-árúk, mezőgazdasági és bányászati gépek, szesz, bor, liszt és cukor.

Magyar czukor a világpiaczon. Nehány év előtt czukorkivitelünk, a kontinens piacain kívül, legfeljebb csak Angliába és Észak-Amerikába vitte el a magyar gyártmányt, s ezeken a fogyasztó-területeken versenyzett a német és francia czukoriparral. Időközben czukorkivitelünk nagyszabásúan kiterjeszkedett, s a tengerentúli országokra is figyelmet fordított. És ámbár időközben úgy Kelet-India, mint Amerika tetemes vámemeléseket vittek keresztül, a magyar czukor leküzdötte ezeket az akadályokat úgy, hogy ma már elsőrangú tényezőként szerepel a tengerentúli világpiacokon. A kelet-ázsiai országok forgalmának megnyitása módot adott arra, hogy a magyar czukor oda is bevonuljon. Ennek a ténynek óriási a jelentősége és haszna a magyar közgazdaságra. Észak-Amerikát, mely a két év előtti vámemelés követelében elvesztettnek látszott, újra visszahódítottuk; s az idén már ezer waggon szállítmány ment oda. Kelet-India ez évben már is négyszáz waggon-nal több magyar czukrot importált, mint a múlt év megfelelő időszakában. Japánba az idén 900 waggon czukrot szállítottunk. Khina meghódítása e tekintetben most van soron; Arabiában pedig már is számottevő piacot találtunk. Mindez a magyar mezőgazdaságnak is hasznára van, mely a czukorrépat szolgáltatja.

Mi ujság az örmény világban?

Murát-herczeg temetése. Okt. 28-án temették el Párisban Murát Joachim örmény herceget. A gyászmenetben az elhunyt fián kívül részt vett két veje: Goluchovski gróf osztrák-magyar külügyminiszter és Carelle herczeg, továbbá nagy gyászoló közönség. — A gyászszertartáson a francia külügyminisztert Grosier főszer-tartásmester képviselte és megjelent az egész diplomáciai testület is.

Goluchovski Agenor gróf külügyminiszter kihallgatáson volt nov. 5-én a királynál és köszönetet mondott Murát herczegnek: aposának halála alkalmából kifejezett legfelsőbb részvétért.

Európa az örményekért. A „Kölnische Zeitung“ jelenti Pétervárról: „Hir szerint Oroszország és Franciaország megállapították maguk közt a közös eljárás elveit a szultán által a berlini szerződésben Örményország és az európai tartományok tekintetében megígért reformok végrehajtására és fel fogják szolítani a többi aláíró hatalmakat, hogy közös lépéseikhez csatlakozzanak; első sorban értekezletet terveznek nem a berlini szerződés revíziója, hanem annak végrehajtása tárgyában. Vezető orosz helyen azt várják, hogy az összes szerződéses hatalmak részt vesznek az értekezleten. 1902 év tavasza előtt alig ha lehet gondolni egy ilyen konferenzia egybegyűlésére. Addig azonban a mint itteni, rendszerint jól értesült körökben hiszik, Franciaországnak mostani fellépeke következtében oly gyorsan fejlődnek a dolgok, hogy Oroszországot leghatározottabb békeszeretete mellett is más irányú állásfoglalásra lehet kényszeríteni, hogy saját érdekeit megóvja!“

A „Budapesti Hírlap“ (1901. nov. 6. 306 szám) ezeket mondja: „Franciaország fölvetette az örmény kérdést s magának követeli a fölhatalmazást, hogy a kurdok és törökök által öt év előtt fölperzselt iskoláikat és kolostoraikat felépíthesse s tehát az összes örményeket francia és orosz protekzio alá vegye. Az örmények pedig igen nagy számmal vannak nemcsak Konstantinápolyban, hanem a felső Tigris és Eufrát mentén és az Antilibanon hegyei között is. Ez a követelés új lázadásra bátorítja az örményeket, új mészárlásokra a mohamedánokat és beavatkozásra a Kaukaszban álló orosz sereget.“

A Havas-ügynökség jelentése: „A török külügyminiszter a császári iradéval egyidejűleg kiboocsátott közleményekben kijelenti, hogy a porta, miután Franciaország eredeti követeléseit teljesítette, az új feltételeket is elfogadja. E szerint a porta (3) beleegyezik az Örmény-Törökországban (ilyen nincs, hanem van Török-Örményország, vagyis Örményország azon része, mely török uralom alatt áll. Szerk.) és Konstantinápolyban 1874—1876-ig lezajlott események alatt elpusztult vagy megrongálódott iskolák, kórházak vagy egyházi épületek újra felépítésébe vagy tatarozásába.“

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

A képviselőház bizottságaiba beválasztott örmény eredetű képviselők. Gazdasági bizottság: Molnár Antal. Kérvényi biz.: Gorove László. Igazságügyi biz.: Issekutz Győző. Közigazgatási biz.: Buzáth Ferencz. Naplóbíró biz.: Fejér Antal. Összeférhetlenségi állandó biz.: Vertán Endre. Pénzügyi bizottság: Dániel Ernő báró, Jakabffy Imre, Molnár Antal, Papp Géza. Vízügyi biz.: Jakabffy István ifj., Karátsonyi Jenő gróf, Novák József. Diesöült Erzsébet királyasszonyunk szobrának bizottsága: Karátsonyi Jenő gróf.

Torontálvármegye nábobjai. Az első virilis Csekonics Endre gróf 213.021 K állami adóval és utolsó Schwarz Lajos (Oroszlámos) 6.919 K. A harmincz virilis között örmény eredetűek: gróf Karátsonyi Jenő (Bánlak) 61.209 K, gróf Nákó Sándor (Nagy-Szl-Miklós) 21.056 K., gróf Karátsonyi Aladár (Beodra) 20.129 K., Karátsonyi Andor (Beodra) 17.554 K., gróf Karátsonyi Kamilló (Budapest) 5.365 K

Az erdélyi róm. kath. statusgyűlésen az örmény eredetű tagok közül jelen voltak 1. a világi rendből: Dániel Ferencz, dr. Fejér Antal, Korbuly Bogdán, Merza Lajos, Melik István, dr. Mály István, Simay Gergely, Tódorfi Lukács, Temesváry János, Urmáneci Nándor; 2 az egyházi rendből: Ávedik Lukács, Bárány Lukács, Csiky János, dr. Fejér Gerő, Fejér Manó, Karátson József, Karátson Márton, Szentpétery János.

Nagyváradon az ottani „Szigligeti-Társaság” f évi november 11-én délelőtt a kir. jogakadémia nagytermében felolvasó gyűlést tartott, a melyen nagy és előkelő közönség volt jelen. Rádl Ödön elnök megnyitó beszédében az elmélkedő és lyrai költészetéről beszélt és üdvözölte a társaság tiszteletbeli tagját: Endrődi Sándort, a ki új költemény-ciklusát ezen ülésben mutatta be először a nyilvánosság előtt. A közönség rendkívüli érdeklődéssel hallgatta a költemény-sorozat felolvasását. Endrődi ciklusának ez a címe: „Isten felé...” Egy kétségek között vergődő lélek lyrai története ez, — a mely a szenvedés tusáin át fölemelkedik és eljut a hit vigasztalásához... A költemények elragadták az egész közönséget, s a költőt zajos kitüntető óvációkkal vették körül. Szerintünk ezen jelenet is egyik jele az idők szellemében beállott örvendetes fordulatnak; mely mindinkább remélnünk engedi, hogy az új század elődjénél kedvezőbb jelek között indult, ma még beláthatatlan útjára!

A hivatalos lap közli az 1900. évi népszámlálás végeredménye alapján, legnépesebb városaink névsorát; e közlemény lemege a tizezer lakost számláló helységekig. Mi csak a harmincz ezeren felüli 25 legnagyobbb város neveit soroljuk fel itt; ezek a következők és pedig 30 és 40 ezer közt: Czepléd (30.106.), fölfelé azután a többiek így következnek: Szentes, Székesfejérvár, Nyiregyháza, Félégyháza, Sopron, Makó, Brassó, Békés-Csaba, Fiume, — Kassa már meghaladja a 40 ezert (40.102.), utána fölfelé következnek: Uj-Pest, Miskolcz, Pécs, Kolozsvár, — Nagyvárad meghaladja az 50 ezert (50.177), — utána fölfelé jönnek: Temesvár, Arad, Kecskemét, — Hódmezővásárhely már 60.883 lakossal, Pozsony 65.867, Debreczen 75.006, Szabadka 82.122, Szeged 102.901, — s végül: Budapest 732.322 lakossal bir.

☞ Szamosújvári Hiradó. ☞

— A castrum, mely városunk határán terül el — kiásásához szept. 19-én kezdetek hozzá megyénk érdemes főispánjának, kinek gondos figyelme mindenre kiterjed, miből a társadalomra vagy a tudományra haszon hárulhat — intézkedésére . . . és folyt a munka kedvező időjárás mellett két álló hónapig a derék Ornstein őrnagy szakértő felügyelete alatt, ki reggeltől estig páratlan és fáradhatlan szorgalommal és kipótolhatlan szakértelemmel vezette a munkálatot. Sokkal nagyobb a haszon a kiadásnál, mi az ásatásra fordított. Kaptak esattokat, mécseseket (bronzból és cserépből), felirásos köveket, őrmeket. A talált állati csontokból meg lehet határozni azt, hogy milyen és hányféle házi állatot használtak itt a — rómaiak. Az ásatást vezető tudós felügyelő megkapta nemcsak a mészar-széket . . . hanem a kapút és a keleti bástyát is. Az ásatást tavasz-szal folytatni fogják. . .

— Itt járt az örmény szülöktől származott ismert nevű író: Harmath Lujza. Rokonánál: Bogdánffyné, Simay Mariskánál volt szállva. Meglátogatta szerkesztőségünket is. Vele jött Simay Mariska is. Irodalmi dolgokról beszélgettünk. Megnézte a szerkesztő könyvtárát és különösen azokat a szépen illusztrált örmény folyóiratokat, miket a szerkesztő többnyire eserepéldányban kap a külföldről (Bécs, Velenceze, Paris, Moskva. . .). Elment a vallásos nő a Salamontemplomba is . . . és itt gyönyörrel nézte Szirmay akadémiai festő remek falfestményeit. Egy hetet töltött körünkben. Igen jól találta magát. . .

— Elkészült a leányárvaház is — teljesen. A város legszebb épületeihez tartozik. El van látva minden kényelemmel: van jól berendezett fürdőszobája, vízvezetéke. . . Szóval: lakályos, kényelmes, modern épület. Ilyen alakú épület több nincs a városon. Az utcasorban van ugyan építve, de azért csak a két vége színel a többi épületekkel, míg közepe néhány meterrel benyul. Ezt a tért szép vas-rács díszíti. Az épület közepén ékes torony emelkedik ki. Az épület felett villámhárító. Mögötte udvar és hosszú nagy kert, mely kinyulik a — Szamosig. Az épület egy sáktor szélén épült, azért délről nincs mellette közvetlenül más épület. Az épületben, mely a város legnagyobb telkeinek egyikén épült, — van házi kápolna is. Még csak növendékei nincsenek, de jövő évben (1902) már az intézet növendékei fogják a beültetett virágokat gondozni. . .

— Folyó évi november hó 9-én avatták fel Kolozsvárt a Ferencz József-egyetemen bölcsészettudorrrá volt tanítványunkat és folyóiratunk munkatársát: Bányai Elemért. Fogadja az új doktor szíves üdvözetünket!